

ПЕДАГОШКО ДРУШТВО СРБИЈЕ

Настава и васпитање

UDK 37 ISSN 0547-3330 Београд
НВ год. LV Број 3. стр. 237-372 2006.

РЕДАКЦИЈА

др Љубомир Коцић
др Драгица Тривић
др Снежана Маринковић
др Наташа Матовић
др Емина Хебиб
мр Искра Максимовић
мр Саша Дубљанин
Мирјана Бојанић

ГЛАВНИ И ОДГОВОРНИ УРЕДНИК

др Гордана Зиндовић-Вукадиновић

Лектор: Татјана Догдибеговић

Преводилац за енглески језик:
др Анђелка Игњачевић

Секретар редакције
Милена Ђокић

Компјутерска припрема и коректура:
Предраг Вучинић

За издавача: Соња Жарковић

Штампа: BODEX, Београд

Настава и васпитање не плаћа општи порез на промет. Часопис је сврстан у категорију *водећих часописа националног значаја*.

Часопис излази уз финансијску помоћ Министарства за науку и заштиту животне средине Републике Србије

Претплата на рачун 125-456-89

Адреса редакције: Педагошко друштво Србије, Теразије 26, 11000 Београд
тел/факс: 011/ 2687-749
www.pedagog.org.yu;
e-mail: pds_bgd@eunet.yu

PEDAGOGICAL SOCIETY OF SERBIA

Journal of Education

UDK 37 ISSN 0547-3330 Belgrade
JE Year LV No. 3. p. 237-372 2006.

EDITORIAL BOARD

Ljubomir Kocić, Ph.D.
Dragica Trivić, Ph.D.
Snežana Marinković, Ph.D.
Nataša Matović, Ph.D.
Emina Hebib, Ph.D.
Iskra Maksimović, M.A.
Saša Dubljanin, M.A.
Mirjana Bojanić

EDITOR-IN-CHIEF

Gordana Zindović-Vukadinović, Ph.D.

Language editor: Tatjana Dogdibegović

Translator:
Anđelka Ignjačević, Ph.D.

Secretary
Milena Đokić

Design and typeset:
Predrag Vučinić

For the publisher: Sonja Žarković

Printing: BODEX Belgrade

Financial Assistance:
Ministry of Science and Environment
Protection
Pedagogical Society of Serbia

Subscriptions: account 125-456-89

Address: Pedagogical Society of Serbia ,
Terazije 26, 11000 Belgrade
tel/fax: 011/ 2687-749
www.pedagog.org.yu;
e-mail: pds_bgd@eunet.yu

ПРИКАЗИ

Јелена Тодоровић

Институт за педагошка истраживања
Београд

UDK-371.2

*Приказ дела
НВ.LV.3.2006.*

Примљен: 1. IX 2006.

ПРЕТПОСТАВКЕ УСПЕШНЕ НАСТАВЕ

Приређивач: Стеван Крњајић, Институт за педагошка истраживања, Београд, 2006.

Зборник радова “Претпоставке успешне наставе” издао је Институт за педагошка истраживања у Београду, а приредио Стеван Крњајић. Зборник садржи десет текстова који, између осталог, указују на комплексност теоријских приступа и емпиријских налаза у области наставе и учења. У педагошкој литератури могу се наћи различите претпоставке о природи знања, условима успешног учења и реализацији наставног процеса. Радови у зборнику представљају покушај да се кроз дидактичку призму сагледају и критички преиспитају поједини чиниоци који директно утичу на процес сазнавања у настави. Схватајући наставу и учење као два најважнија сегмента образовно-васпитног процеса, аутори су се у својим текстовима усмерили на актуализацију појединих значајних дидактичких питања, износећи своје ставове о чиниоцима који представљају предуслов успешне наставе. Кроз радове се анализирају промене у настави настале као резултат научно-технолошке револуције, природа и врста знања са становишта руских аутора, затим знање и учење као социјални феномен који је у директној вези са интеракцијом у разреду и социокултурном средином, док се завршни рад бави узроцима који доводе до неуспеха у учењу. Иако сваки од радова носи свој лични печат, заједничку тачку представља критички однос према питањима и проблемима којима су се дидактичари бавили последње две деценије.

Јован Ђорђевић у свом раду “Настава и учење у савременој школи” полази од ширег контекста учења и указује на утицај научно-технолошке револуције на целокупну организацију наставе и учења. Анализирајући све промене до којих је дошло након научно-технолошке револуције, као резултат компјутеризације, истиче се пораст апстракције у савременом друштву и потреба за усвајањем апстрактних садржаја. Поред тога, све се више наглашава значај економије знања и развијање способности мишљења. Ове промене у схватању знања, мишљења, наставе и учења уопште доводе

аутора до критичког сагледавања постојећих наставних планова и програма и закључка да савремено образовање представља “прелаз од репродуктивног ка продуктивном образовању, од статичког ка динамичном, од непроменљивог ка оперативном”. Други део рада посвећен је односу наставе и учења. Настава и учење представљају две стране јединственог процеса које зависе једна од друге и које се међусобно подржавају и унапређују. Особености савремене наставе огледају се у организованој настави која утиче на развој сазнајних и општих интелектуалних способности ученика. Трећи део рада усмерен је на развој мишљења и наставу која развија мишљење ученика. Истиче се потреба за развијањем различитих операција мишљења код ученика, развијањем способности за примену виших мисаоних функција и значај култивисања интелекта. Аутор нам нуди и један од могућих одговора на суштинско питање: да ли и колико организована настава и учење могу да унапреде развој мишљења?

Усвајању знања као првом задатку наставе и средству за остваривање других задатака васпитања и образовања, *Живорад Цветковић* прилази из угла процеса усвајања појмова и других општих знања. Анализирајући основна схватања о природи општих знања, аутор полази од тврдње да у традиционалној дидактици основу процеса сазнања и учења чини непосредно посматрање различитих предмета, појава и процеса и посредно посматрање наставних средстава. Према традиционалним уџбеницима дидактике, ученици стичу опажаје и представе посматрањем одређеног броја предмета, појава и процеса. Општа знања настају издвајањем заједничких и општих својстава посматраних предмета. Поставља се кључно питање: какав је карактер знања садржан у опажајима и представама добијеним на описан начин? Живорад Цветковић оштро критикује пут којим се општа знања откривају на основу спољашњег сличног, подједнаког и заједничког у групи предмета и појава, као и дидактичке принципе који прихватају емпиристичку схему формирања и усвајања појмова. Таквим наставним поступком формиран и усвојени појам остаје на граници чулне појавности. Насупрот томе, у раду се образлаже и заступа становиште да научни појмови морају да садрже откривање унутрашњих веза и односа, тачније речено – суштине. Поред тога, у раду добијамо одговоре на питања о карактеру знања и природи мисаоних операција у процесу долажења до општих знања.

Саша Дубљанин анализира различита схватања о апстракцији и генерализацији у дидактичко-психолошким радовима. Мисаоне операције – апстракције и генерализације – аутор смешта у филозофска одређења и указује на повезаност ових мисаоних операција с одређеним филозофским, односно логичким дефиницијама. У раду се упоређују и противстављају

емпиристичко становиште и становиште дијалектичке логике. Схватања о апстракцији и генерализацији утемељена су, у највећој мери, у емпиристичкој филозофској традицији. Емпиристички тип мишљења омогућава ученицима да врше разноврсне научне класификације, и са емпиристичке тачке гледишта тај тип мишљења је неопходно развијати у наставном процесу. Насупрот ове филозофске оријентације, поједини руски психолози природу научних знања и појмова и законитости њиховог настанка заснивају на тумачењима дијалектичке логике. На основу те филозофске оријентације настала је оригинална концепција наставе позната као “развијајућа настава”.

У раду “Повезивање и систематизација знања у настави” *Радован Антонијевић* наглашава да је један од кључних задатака савремене наставе неопходност откривања и усвајања знања која треба да чине целовит и логички доследан систем међусобно повезаних знања, односно стабилну основу перманентног проширивања и продубљивања знања. Начини систематизације знања разматрани су са два становишта: емпиристичке концепције наставе и теорије развијајуће наставе. Аутор запажа да су се у досадашњој дидактици систематизација и учвршћивање знања темељили на поступцима који су у основи имали емпиристичку концепцију наставе. Насупрот томе, аутор сматра да је повезивање знања ученика у систем могуће само уколико у процесу сазнавања ученици откривају и усвајају научно-теоријска знања и појмове и на тај начин развијају способности и операције научно-теоријског мишљења као неопходан услов повезивања знања у систем.

Ивана Луковић у свом раду говори о разликама у приступима традиционалне наставе (засноване на емпиристичкој концепцији) и “развијајуће” наставе када је реч о употреби наставних средстава и тумачењу принципа очигледности. У традиционалној настави наставна средства су предмети који омогућавају ученицима да што лакше уоче оно што је карактеристично и битно, али и чулно – очигледно. Традиционална настава не предвиђа да ученици делују на предмет сазнавања, да га трансформишу и да открију суштинске, унутрашње везе и односе. Аутор покреће питање подударности садржаја тако формираног појма са садржајем тог истог појма у одговарајућој области. Теорија развијајуће наставе предвиђа коришћење наставних модела и наставних средстава који фиксирају суштину «целог» као система, тачније речено, његове унутрашње везе и односе. Према овој теорији, сазнавању појмовног садржаја прилази се преко чулно-предметне делатности која захтева од ученика да експериментише и да трансформише физичке предмете.

У раду *Снежане Мирков* “Истраживања метакогниције у наставном процесу” разматрају се налази и импликације емпиријских истраживања

метакогниције у наставном процесу. Значај метакогниције огледа се у активној улози ученика у учењу и конструкцији знања. У раду је дат преглед истраживања улоге метакогнитивних процеса у решавању проблема а посебна пажња посвећена је решавању проблема у настави математике. Истиче се да ученици који могу да надгледају сопствени когнитивни процес и управљају својим учењем успешно бирају и примењују прикладне стратегије у решавању проблема. Различита истраживања показују да метакогнитивно знање више доприноси успешном решавању проблема него опште интелектуалне способности и стратегије релевантне за одређени задатак. Посебна пажња посвећена је ефектима различитих облика метакогнитивне обуке и утицају метакогниције на школска постигнућа ученика. У раду се разматрају различите импликације за унапређивање учења и наставе.

О односу интелектуалног и социјалног развоја, из перспективе когнитивно-развојних теорија Пијажеа и Виготског, говори се у раду *Вере Спасеновић*. Аутор указује на разлике ове две теорије у тумачењима природе повезаности интелектуалног и социјалног развоја, али и на сагласност око потребе за активним деловањем појединца у социјалном окружењу. Социјална инетракција између детета и одраслог, као и између детета и његових вршњака, представља неопходан чинилац социјалног и интелектуалног развоја. За интелектуални развој ученика значајну улогу имају сарадња, размена, дискусија, дијалог, когнитивни конфликт и интересубјективност. Поред јасног тумачења теоријских поставки, у раду се наводи и велики број истраживања која потврђују, оповргавају или допуњују полазне теоријске поставке на основу којих аутор сагледава импликације за процес наставе и учења. Неопходно је наставу чешће организовати тако да ученици раде у паровима или малим групама. Међутим, то подразумева да су, с једне стране, наставници обучени за кооперативне облике рада, а с друге стране, да су ученици обучени социјалним вештинама потребним за успешну сарадњу.

Славица Шевкушић се у свом раду залаже за адекватно место кооперативних метода у настави, истичући позитиван утицај који кооперативно учење има на унапређивање мишљења ученика. Наглашавајући предности и специфичности ових метода, аутор говори о ефектима кооперативног учења на постигнуће ученика и на квалитет стеченог знања. Стављајући акценат на стицање генеративних, трансферних и прагматичких знања и вештина решавања проблема, не занемарује се ни захтев да таква знања треба да буду заснована на структурама организованог знања. У раду су анализирана теоријска гледишта која објашњавају различите моделе и технике кооперативног учења. Поред тога, дат је и

преглед значајних истраживања чији резултати говоре у прилог схватању да кооперативно учење има предности у односу на остале наставне методе и да је ефикасније, нарочито када се од ученика очекује примена вештина и стратегија мишљења на вишим когнитивним нивоима као што су: решавање проблема, доношење одлука, критичко и креативно мишљење. На крају, аутор закључује да и поред доказаног позитивног утицаја на унапређивање мишљења ученика, кооперативно учење не може у потпуности заменити друге облике учења и залаже се за успостављање уравнотежене примене наставних метода.

Стеван Крњајић се у свом раду бави код нас ретко проучаваним проблемом хумора у разреду. Указујући на општи значај хумора у животу као средства за ублажавање стреса и тензије, аутор говори и о значају примене хумора у настави као комуникационе стратегије која унапређује учење, подстиче сазнајне (креативност, флексибилно мишљење) и несазнајне процесе (интересовања, пажњу, наклоност вршњака, наклоност ученика према наставнику). Предност хумора је и у томе што представља заштитну реакцију на непријатне захтеве школе као што су: рутина, ритуал, правила, ауторитет и слично. И поред чињенице да ублажава стрес и тензију, да је здрав и конструктиван, хумор се ретко користи у настави. Из тог разлога, аутор нас пре свега упознаје са водећим теоријама хумора, затим са васпитно-образовном функцијом хумора и утицајем хумора на превладавање стреса. Поред тога, аутор упозорава и на негативне аспекте примене хумора у разреду као што су коришћење хумора у погрешном тренутку, неумерена и неадекватна употреба хумора. На крају рада дат је приказ техника за подстицање хумора у разреду и практични савети наставницима који кроз хумор желе да унапреде наставни процес.

Рад **Душице Малинић** “Узроци школског неуспеха” полази од проблема дефинисања појма “школски неуспех”. Због различитог схватања овог појма, не постоји сагласност истраживача о томе који су све узроци школског неуспеха. У раду су приказане поједине теоријске оријентације у којима се узроци школског неуспеха углавном траже у: неправилном односу према учењу, лењости, слабом предзнању, несређеним породичним приликама, слабој организацији наставе, преобимном наставном програму и неадекватним уџбеницима. Све узроке могуће је сврстати у четири категорије: (а) друштвено-економски односи, (б) социоекономски статус породице, (в) васпитно-образовни утицај школе, (г) субјективни фактори ученика. Аутор наглашава да сви фактори који утичу на школски неуспех ученика не делују изоловано већ да су међусобно повезани, што истраживање овог проблема чини комплексним, а истраживаче онемогућава да их прецизно утврде и разлуче.

Један од главних циљева педагогије као науке јесте унапређивање и усавршавање наставе и учења. Зборник радова **“Претпоставке успешне наставе”** још један је у низу покушаја сарадника Института за педагошка истраживања да тај циљ остваре. У том смислу, овај зборник требало би да представља корак напред ка реализацији успешне наставе која је пре свега усмерена ка ученику и његовим потребама и интересовањима. Анализама теоријских концепција и приказима резултата различитих истраживања, аутори су приступили истом проблему са различитих аспеката, што нам помаже да осветлимо, обогатимо и евентуално изменимо своје полазне претпоставке о успешној настави.